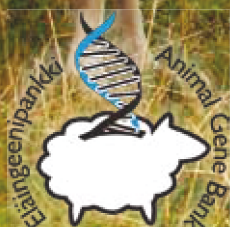

Eläin Geenivarat

2012

Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman tiedotelehti

**Tämä vuoden 2012
Eläingenivarat-lehti esittelee
suomalaisia lammassrotuja.
Samalla se on toistaiseksi
viimeinen eläimiin keskittyvä
tiedotelehti. Ensi vuonna
lehden nimi muuttuu ja se
sisältää eläinten, kasvien ja
metsäpuiden geenivara-asioita.**

Kuva: Mari Laulumaa

Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman tiedotelehti 2012

Eläingenivarat on maa- ja metsätalousministeriön kansallisen eläingenivaraohjelman tiedotelehti. Tiedotetta julkaisee ja ohjelmaa koordinoi MTT.

Ilmestymispäivä 14.5.2012

Vastaava toimittaja: Juha Kantanen

Ulkoasu ja taitto: www.digijiipee.net

Paino: Painotalo Casper Oy

Tilaukset, osoitteenmuutokset ja peruutukset:

T:mi Digijiipee, Pikkumäentie 3, 31600 JOKIOINEN

044-2961108 digijiipee@digijiipee.net

Etukannen kuva: Kirsti Hassinen

ISSN-L 1798-1190

ISSN 1798-1190

Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman yhteystiedot:

Eläingenivaraohjelman koordinaattori:

Professori Juha Kantanen

MTT/BEL, Myllytie 1, 31600 JOKIOINEN

Puhelin 029 5317309, juha.kantanen@mtt.fi

Geenivara-neuvottelukunta:

Neuvotteleva virkamies Tuula Pehu

Maa- ja metsätalousministeriö

PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO

Puhelin (09) 160 52839, 040 7246132, tuula.pehu@mmm.fi

Suomenlammas on kuuluisa hedelmällisyydestään s.6

Tumma pohjolan mehiläinen tarvitsee säilyäkseen lisää hoitajia s.22

Alma treenaa kesän työhevostilpailuihin s.27

Eläin Geenivarat 2012

4	Maatiaisten taikaa Kolilla	18	Suomenkarja Viking Geneticsissä
5	Viron Pahkla-Camphillin kylä antaa turvallisen asuinympäristön	20	Ahvenanmaanlampaat ovat osa saaristomaisemaa
6	Suomenlampaasta löytyy vanhimpien lammaskantojen perimää	22	Pohjolan tumma mehiläinen
13	Jaalalaislampaat hämmästyttivät	24	Alkuperäiskarjasta erikoistuotteeksi
14	Muinaiset kotieläimet löytyivät arkistoista	25	Maatiaiskanat kanapunkin torjuntatutkimuksessa
16	Kadonneeksi luultu kainuunharma pelastui	26	Ugrilampaat
		27	"Minä-maatiainen"

Maatiaisten taikaa Kolilla

Kuva: Taisto Turunen

TEKSTI:
Kirsti Hassinen

Kolin kansallispuistossa Lieksassa voi kesällä nähdä maatiaiskotieläimiä sekä luonnossa että näyttelyssä Luontokeskus Ukossa.

Kyytöt ja suomenlampaat ovat ennallistaneet ahkerasti niittyjä vanhoissa pihapiireissä eri puolilla kansallispuistoa. Uutena vetonaulana on muutaman vuoden ajan ollut mahdollisuus pestautua lammaspaimeneksi Seppälän tilalle. Ensi kesänä kansallispuistossa voi kuulla myös kukon

kiekuvan. Mattilan pihapiiriä saapuvat komistamaan horniolainen kukko ja muutama kana.

Kesän päänäyttely luontokeskus Ukossa on ”*Luona vanhan veräjän eli mummolan maatiaiset*”.

Näyttelyssä esitellään kaikki suomalaiset maatiaiskotieläimet. **Kirsti Hassinen** on koonnut kuuden vuoden valokuvistaan valokuvanäyttelyn ja multimediaesityksen. Maatiaiset esitellään Saariston, Lapin, Itä-Suomen ja Kolin maisemissa. Kaksikymmentä minuuttia kestävässä multimediaesityksessä kerrotaan pieniä tarinoita, suakkunoita. Vasikoiden,

varsojen, vasojen, kilien, karitsoiden, kissan- ja koiranpentujen vauhdittama esitys sopii kaiken ikäisille.

Lauluyhtye Tarukki on luonut näyttelyn multimediaesitykseen äänimaiseman, joka muodostuu karjan kutsuhuudoista, ääni-improvisaatioista, eläinten äänistä ja varta vasten esitykseen sävelletyistä lauluista. Yhtyeeseen kuuluvat **Iiris Brocke**, **Riikka Hänninen** ja **Minsku Tamela**. Heitä yhdistää perehtyminen kansanmusiikkiin, tarinankerrontaan ja äänen monipuoliseen käyttöön.

Arja Leppänen on laukaalainen nukkeartesaani, jonka tuotteita ovat paperimassa- ja huovutusnuket sekä fantasia- ja eläinhahmot. Hän on huovuttanut näyttelyyn maalaisidyllin, jossa niityllä kukkivan omenapuun katveessa laiduntavat kyyttö vasikoineen ja suomenhevonen varsoineen. Hänen pienemmät, lasten kätehen sopivat huovutustyönsä löytyvät Kirsti Hassisen maatiaismatkalaukusta, jossa on paljon muutakin tietoa alkupe-räisroduistamme.

*Luona vanhan veräjän
Mummolan maatiaiset*
Luontokeskus Ukossa Kolilla
4. 4.-29.7.2012 avajaiset 3.4. klo 18

*Kirsti Hassisen valokuvia ja multimediaesitys,
johon musiikin on tehnyt lauluyhtye Tarukki
Arja Leppäsen huovutustöitä*

Tervetuloa!

tiedustelut
Kirsti 0400-725427
www.suakkuna.net

*Tule kokemaan maatiaisten ja luonnon taikaa Kolille!
Näyttely on avoinna heinäkuun loppuun.*

Virossa Pahkla-Camphillin kylä antaa turvallisen asuinympäristön kehitysvammaisille

Alkuperäisrotujen säilytysryhmä vierailulla Pahklan tilalla. Lehmistä näki, että ne olivat tottuneet läheiseen yhteistyöhön ihmisten kanssa.

TEKSTI JA KUVA:
Kalle Saastamoinen

Viron Raplaan on perustettu Pahkla-Champhillin kylä 20 vuotta sitten nuorten kehitysvammaisten kuntoutukseen ja mahdollisen itsenäiseen elämään harjaantumiseen. Champhillin tavoitteena on luoda ympäristö, jossa eriasteiset kehitysvammaiset saavat asua, oppia ja työskennellä yhdessä toisten samanikäisten kanssa.

Pahklan kyläyhteisössä on tällä hetkellä neljä perhetaloa, jokaisessa talossa asuu 7-10 henkilöä. Jokainen tekee työtä viihtyisän asuin ympäristön ja hyvän ilmapiirin luomiseksi. Päivärytmi koostuu yhteisestä aamu-

kokoontumisesta, ruoka-ajoista ja jaetuista siivousvuoroista. Tällä tavoin jokainen tottuu huolehtimaan omasta asuin ympäristöstä ja näin muodostuu oikea mielikuva tavallisesta asumisesta. Vaihtelua tuovat elämään ystävien ja sukulaisten vierailut, kodin koristelu juhlapyhiksi sekä syntymäpäivät.

Työllä on kyläyhteisössä merkittävä osa. Luonnonmukainen viljely tuottaa suuren osan elintarvikkeista: puutarha- ja peltotuotteet, maitotuotteet ja lihan. Työskentely puutarhassa, pellolla, navetassa, meijerissä,

kudonta-, kynttilänvalmistus- ja puuverstaalla kehittävät taitoja jokaisen taitojen mukaan työyhteisössä. Tilan karja on rodultaan eestinmaakarjaa. Lypsylehmiä on 12, lisäksi nuorkarja ja sonni. Rotu sopii erittäin hyvin tällaiseen terapeuttiseen tarkoitukseen. Joku rohkenee hoitaa vain pikkuvasikoita, toinen huolehtii hiehoista, yksi hallitsee lypsämisen ja onpa joku tottunut tarvittaessa käsittelemään sonniakin. Jäi sellainen käsitys, että eläimillä ja hoitajilla oli keskenään hyvin luottavainen suhde.

Suomenlampaasta löytyy vanhimpien lammaskantojen perimää

Suomenlammas kuuluu lammaserotujen vähemmistöön, arvokkaaseen sellaiseen. 1900-luvun loppupuoliskolla värillisten suomenlampaiden määrä notkahti, ja valkoistenkin suosio oli pohjalukemissa. Sittemmin sekä lampaiden määrää että laatua on saatu kohennettua, ja lammastalous on voimissaan.

*Teksti: Emmi Manninen
Kuvat: Kirsti Hassinen*

Suomenlampaat hoitavat maisemaa niin saaristossa kuin mantereella.

Lampaalla on pitkä historia. Sen lesi-isän, aasialaisen muflonin, kesytyksen arvioidaan alkaneen noin 11 000 vuotta sitten. Euroopassa lampaiden kasvatusta oli vakiintunut ilmeisesti jo 6000 vuotta sitten, Suomeen rantautuminen kesti vielä tovin.

”1930-luvulla Pohjanmaalta Ähtävänjokisuulta kaivettu lampaanluu radiohiiliajoitettiin Uppsalan yliopistossa tänä vuonna ja se osoittautui 3700 vuotta vanhaksi eli se on peräisin myöhäiseltä kivikaudelta. Arkeologiassa on ounasteltu, että lammas olisi Suomessa vanhin kotieläin koiran jälkeen”, kertoo professori **Juha Kantanen** Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksesta.

”Lampaiden esihistoria on sikäläkin erikoinen, että lajin kesytyskeskuksesta, niin sanotun hedelmällisen puolikuun alueelta Lähi-idästä on tuotu eri vaiheissa erilaisia lammaskantoja Eurooppaan. DNA-tutkimukset osoittavat suomenlampaan, kainuunharmaksen ja ahvenanmaanlampaan polveutuvan vanhimmistä Eurooppaan tuoduista lammaskannoista. Samanlaisia havaintoja on tehty esimerkiksi eräistä muista Pohjois-Euroopan, Skotlannin ja Välimeren saariston lammastuoduista. Varhaisimpia Eurooppaan tuotuja lampaita käytettiin vain lihan tuotantoon. Myöhemmin nämä eläimet korvautuivat jalostetummalla kannalla, josta hyödynnettiin myös villaa.”

Lampaan muuttoreittiä Suomeen on kyetty selvittämään vertaamalla eri alueilla elävien lampaiden perimää. Osa muinaisista lampaista on matkannut Suomeen Viron tai Ahvenanmaan läpi, osa on koukannut Kaukasian ja Venäjän kautta.

Villasta painopiste lihaan

Maija Vohlonen kertoo 1920-luvulla ilmestyneen Nykyaikainen lammastalous-kirjansa uusintapainoksessa, että vuosina 1800-1850 Euroopassa jalostettiin erityisesti hienovillaisuutta. Suomessakin katseet kääntyivät merinolampaaseen, josta suomenlampaan kanssa risteyttämällä toivottiin saatavan hienoa villaa. Jokainen maa piti tärkeänä villaomavaraisuutta.

Kun Suomeen perustettiin 1800-luvun alkuvuosina verkatehtaita, löytyi raaka-aine kotimaasta. Lampaita pidettiin pääasiassa pientiloilla, mutta Hämeessä, Lounais-Suomessa ja Satakunnassa oli tiloja, joilla oli satoja lampaita. Suurtilojen lampaat olivat merinosekoituksia. Suomen hallitukselle tehtiin jopa sellainen ehdotus, että muiltakin tiloilta hävitettäisiin suomalaisrotuiset pässit ja tilalle otettaisiin merinoja.

1860-luvun jälkeen tyyli muuttui, sillä villan hinta aleni, ja metsänhoidon myötä rajoitettiin lampaiden laidunnusta metsissä. Lammastaloudessa päätettiin keskittyä lihalampaiden jalostukseen. Tällä kertaa apua etsittiin suomenlampaan risteyttämällä kookkailla brittilampailla. Lammas oli 1800-1900 luvun vaihteessa Vohlosen mukaan tuohon aikaan mennessä ”huonoimmassa kurssissa” ja lampaiden määrä nipistyi.

Kotimainen kunniaan

Vuonna 1919 perustettiin Suomen Lammastalous- ja Vuohenhoitoyhdistys elvyttämään kotimaista lammastaloutta. Tuotantosuunnan lisäksi yhdis-

tyksessä pohdittiin mihin rotuun tai rotuihin kannattaisi panostaa. Kotimaisten lampaiden ominaisuuksia ei erityisen hyvin tunnettu. Niiden hoito kun oli sisäruokintakaudella niukkaa. Kesälaitumilla uuhet pääsivät paremmin näyttämään kykynsä, kuntoutumaan ja hoitamaan karitsansa.

Ulkomaiset rodut koettiin vaativiksi. Kun maatiaislampaiden ruokinta ja muu hoito oli saatu paremmalle tolalle ja jalostusta oli johdettu tuotantotarkkailun sekä käytännön koekoiden tulosten mukaisesti, päädyttiin 1920-luvulla suosimaan kotimaista.

Parhaita lammastalouksia Vohlosen mukaan olivat Kajaanin kihlakunta, jonka ”kainuulaislampaat” tulivat ensin tunnetuiksi. Myös Pohjois-Karjalasta ja Pohjois-Savosta löytyi hyviä eläimiä. Jalostuksen pohjaksi päätettiin ottaa Itä- ja Pohjois-Suomesta löytynyt, meikäläisiin oloihin sopeutunut maatiaislammaskanta. Sen edustajat olivat suurempikokoisia kuin länsisuomalaiset lajitoverinsa. Niitä alettiin kutsua suomalaisiksi lampaaksi.

Varsin tyydyttävän koon lisäksi Vohlonen listasi maatiaislampaan eduksi sikiävyyden, ilmastoomme

Suomenlampaiden määrä väheni voimakkaasti 1900-luvun toisella puoliskolla. Viime vuosina niiden suosio on kasvanut, ja värilliset lam-paat ovat selvinneet sukupuuton uhasta.

tottuneisuuden sekä hyvän laitumen-käyttökyvyn. Vuonna 1938 ilmesty-neessä kirjassaan hän huomauttaa, että suomalainen lammas on jo 20 vuoden jalostustyön aikana ehtinyt osoittaa, että siihen ei ole suotta kiin-nitetty toiveita.

Suomenlampaiden määrä uuteen nousuun

1900-luvun toisella puoliskolla lampaiden määrä väheni voimak-kaasti. Vuonna 1973 niitä oli enää 13 prosenttia vuoden 1952 lukemista. Ruskea ja musta suomenlammas luo-kiteltiin vuosituhannen lopulla jopa uhanalaisiksi. Sittemmin lampaiden ja lammastalouden suosio alkoi kas-vaa.

”Viime vuosikymmenen loppu-puolella alkoi lammasbuumi. Alalle tuli runsaasti uusia, innokkaita yrit-täjiä, ja tuotannossa on nykyään po-sitiivinen vire”, kertoo vuonna 2008 ProAgrian lammastalouden kehi-tyspäällikön työstä eläkkeelle jäänyt **Ulla Savolainen**. Savolaisen uran aikana keskimääräinen katraskoko kasvoi selvästi. 1970-luvun alkupuolella 20-30 uuhun katraita pidettiin jo

kohtuullisen kokoisina, ja 70 uuhun katraat olivat suuria. Nykyään saate-taan aloittaa 70 uuhella.

Suomenlammas on kuuluisa sikiä-vyydestään, mikä on herättänyt kiin-nostusta rotua kohtaan myös muual-la maailmassa. ”1960-1980-luvuilla

suomenlampaista vietiin aika paljon ulkomaille risteytyskäyttöön niiden sikiävyyden takia. Kaikkiaan suo-menlampaista on viety yli 40 maahan. Suomessa EU:n myöntämä alkupe-räisrotutuki suomenlampailla edisti merkittävästi rodun puhdasjalostus-ta.”

”Kotimaassa katraskoon kasvun myötä suomenlampaan sikiävyyttä jopa jarruteltiin 1990-luvulla. Pie-nissä katraissa pystyttiin satsaamaan nelosten tai vitosten hoitoon, mutta uuhimäärän kasvaessa ei haluttu enää yhtä isoja vuonueita kuin ennen.”

Suomenlampaan sukulinjat tunne-taan hyvin. ProAgrian lammastilaneu-vojana Etelä-Pohjanmaalla toiminut **Veikko Pyykönen** keräsi tiedot suo-menlampaan jäljellä olevista pääsilin-joista, ja myöhemmin lammasyritys-neuvoja **Kaie Ahlskog** jatkoi hänen työtään. ”Tuotosseurannassa olevien suomenlampaiden linjoja on elossa arviolta 39, mutta muutama linja on yhden pääsin varassa eikä ole varmaa, ovatko ne hengissä vielä. Sukupuut ovat tiedossa 1980-luvulta saakka, minkä perusteella linjat voidaan erot-taa. Tuotosseurannan ulkopuolelta voi löytyä muitakin linjoja”, Ahlskog kertoo.

”Lampurit ovat kiinnostuneita yl-

Suomenlammas on kuuluisa sikiävyydestään. Maine on kiirinyt maa-ilmallekin, ja suomenlampaista on viety yli 40 maahan.

Viime vuosisadan alkupuolella päätettiin ottaa suomenlampaan jalostuksen pohjaksi itä- ja pohjoissuomalaisia, hyvin meikäläisiin oloihin sopeutuneita lampaita.

läpittämään harvinaisia linjoja. Heidän vastuulleen jää mainostaa niitä. Myös neuvot voivat vaikuttaa kertomalla tuottajille, millä tiloilla olisi saatavilla harvinaista linjaa. Pässien valinnan helpottamiseksi on kirjattu ylös linjassa esiintyvät värit. Osa pässeistä periyttää puhtaasti valkoista, ruskeaa tai mustaa, osa jättää jälkeensä useampia värejä.”

Geenipohjasta huolehtimiseen uusi apuväline

Lampaiden jalostusta ohjaa ProAgria, jossa kehityspäällikkö **Pia Parikka** hallinnoi ja koordinoi lammaskasvatusta ja jalostusta. Hän toimii myös Suomen Lammasyhdistyksen jalostusvaliokunnassa. ”Käikkillä suomenlampaan väreillä alkaa geenipohja olla aika kapea”, Parikka harmittelee. ”Värillisten suomenlampaiden kasvattajat ovat ottaneet viime aikoina runsaasti yhteyttä korkeiden sukusiitosasteiden vuoksi. Aika huolestuttavia lukemia on ollut, ja on esimerkiksi melkoisen vaikea päästä alle kuuden prosentin.”

Parikan mielestä eri väristen suomenlampaisten risteyttäminen keskenään on yksi pelastava tekijä geenipoolin kannalta. ”Jos musta ja ruskea lammaskanta alkaa mennä todella kapeaksi, voidaan ammentaa geneeriä valkoisesta tai toisinpäin. Joitakin sukulinjoja muutetaan tarkoituksella toiseen väriin, jotta kyseiseen väriin saadaan uutta perinnöllistä ainesta.

Osa lampureista suhtautuu tällaiseen hyvin karsaasti, ja haluaa käyttää taustaltaan vain väripuhtaita eläimiä.”

Lampureille tarjoutui viime marraskuussa uusi apuväline lampaiden sukutietojen tutkimiseen, kun käyttöön otettiin Weblammas-tuotosseurantaohjelma. Ohjelman avulla pystytään laskemaan sukusiitosprosentti jopa 20 sukupolvessa, kun aiemmin päästiin pureutumaan vain neljän sukupolven tietoihin. Sähköisen sukupuun avulla voidaan tehdä testiparit ja arvioida, mikä olisi paras pässi millekin uuhelle.

Säilytystä ja jalostusta rinnakkain

”Tilanne on parantunut jalostustyökalujen osalta tosi paljon. Hyvät työkalut eivät kuitenkaan vielä laajenna geenipoolia. Nyt on laitettava hihat heilumaan”, Pia Parikka rohkaisee. Hän myös toivoo, että suomenlampaisten kantakirjaaminen elpyisi. Kantakirjaus on ollut aiemmin varsin aktiivista, mutta se on hiljalleen hiipunut niin, että tällä hetkellä kantakirjataan vain noin viisi lammasta vuodessa.

Parikka muistuttaa, että huolehdittaessa suomenlampaisten geneettisestä monimuotoisuudesta, vaalittaisiin myös niiden tuotanto- ja emo-ominaisuuksia sekä rakennetta. ”Valkoisessa on painotettu enemmän kasvua ja lihakuutta, joten ne ovat vähän edellä värillisiä. Risteytyksiä eri värien kesken on tehtävä halli-

tusti. Esimerkiksi jos halutaan hakea valkoisesta suomenlampaasta geneeriä mustaan, on syytä käyttää parasta mahdollista valkoista. Näin tehtäisiin kaksi asiaa samalla eli laajennettaisiin geenipoolia ja parannettaisiin eläinten ominaisuuksia.”

Pelson vankilatilalla kaikkia värejä

Jalostuslampolat vaalivat osaltaan suomenlampaisten parhaimmistoa. Suomen Lammasyhdistyksen jalostusvaliokunta nimeää vuosittain jalostuslampolat hakemusten perusteella ja seuraa toiminnan tasoa. Suomessa on tällä hetkellä neljä suomenlampaisten jalostuslampolaa. Pelson vankilatilan sekä Lihasulan säätiön lampolat ovat niistä vanhimmat. Molemmat saivat jalostuslampola-statuksen vuonna 2001.

Pelson lampolassa on reilut 280 valkoista tai värillistä uuhua. Valkoisia niistä on noin puolet. Ruskeita ja mustia on yhteensä satakunta siten, että ruskeiden osuus on hitusen suurempi kuin mustien. Värillisten suomenlampaisten jalostuslampolassa on lisäksi kiintiö kainuunharmaksille.

”Ruskeista ja mustista meillä on kolme linjaa per väri ja valkoisista yhdeksän”, kertoo työnjohtaja **Petri Väisänen**. ”Valkoiset pässit ovat puhdasta linjaa sikäli, että ne jättävät vain valkoisia jälkeläisiä. Ruskeilla saattaa olla valkoisia merkkejä päässä ja jaloissa. Mustien jälkeläisissä

Pelson vankilatilalla toimii toinen valkoisten ja värillisten suomenlampaiden jalostuslampoloista.

ei juurikaan ole ilmaantunut muuta kuin mustaa väriä. Värivirheelliset karsitaan pois jo karitsavaiheessa.”

Väisänen on tyytyväinen pelsolaislampaiden tasoon. ”Laatu on hyvin kohdallaan. Pikkuisen kun saisi ruskeaa väriä tummemmaksi, niin hyvä. Mustat uuhet meillä ovat hyvinkin rotevia. Aikanaan keritsijä voivotteli niitä käännellessään, että älkää hyvät ihmiset jalostako näitä enää isommiksi. Ruskeissa on enemmän vaihtelua kuin mustissa, mutta huippulaatuaakin löytyy. Jalostus on aivan selkeästi tehnyt tehtävänsä värillisissäkin.”

Pelsolla on myynnissä syksyllä ja alkutalvesta jalostuseläimiä, mutta kysynnän vilkkaus vaihtelee. ”Pässejä menee puolenkymmentä vuosittain muualle jalostuskäyttöön. Uuhia myytiin viime vuonna kymmenen. Pyrimme itsekin ostamaan säännöllisesti lampaita, etenkin sellaisia linjoja, joita meillä ei ole.”

Osa Pelson pässeistä on tallella myös spermana, jota on kerätty kahdesti kuuden vuoden aikana. Toissa vuonna kerättiin värillisiä ja siitä pari vuotta aiemmin valkoisia. Spermaa on viety ulkomaille, ja myös jalostuslampaita on matkannut Pelsolta moneen maahan.

Ingoilla nuorin ja vireä jalostuslampola

Mikaela ja Henrik Ingon lampola Vaasan lähellä Mustasaassa valittiin valkoisten ja värillisten suomenlampaiden jalostuslampolaksi vuonna 2010. ”Jalostus on aina ollut intohimoni”, sanoo Mikaela Ingo. ”Joka ikinen karitsa on arvosteltu siitä lähtien, kun eläinlääkäri **Johanna Rautiainen** alkoi tehdä elävä EUROP-arvosteluja ja lihasultraäänimittauksia vuonna 2002.”

Ingojen uuhista noin puolet on valkoisia, neljäsosa ruskeita ja neljäsosa mustia. ”Etenkin ruskeita saa kyllä pitkän matkan takaa lähteä hakemaan. Pidän koko ajan silmät ja korvat

Suomenlammas ja riukuaita ovat perinteiden yhdistelmää parhaimmillaan.

Kuva: Ville Tuokko

Lihasulan säätien tilalla toimivaa valkoisten suomenlampaiden jalostuslampoa luotsaa tilanhoitaja Matti Koivisto.

auki mielenkiintoisten lampaiden varalta. Mikäli löydän kiinnostavan päs-sin, ostan sen. Se saa vaikka odottaa täällä, jos en sitä juuri silloin tarvitse”, Mikaela Ingo kertoo.

”Valkoisilla lihaksikkuus ja lihan-tuotanto on erityisesti jalostuksen kohteena. Sama tavoite on myös värillisten kanssa, mutta siellä tulee etenkin ruskeilla herkästi sukulinjat vastaan. Ei vaan löydy eri sukuista päs-siä. Tuotanto-ominaisuuksien ohella jalostuksen aika tärkeä tehtävä on kuitenkin värillisten lampaiden sukujen säilyttäminen. Ennen muuta ruskean lampaan jalostuksen osalta päätavoitteemme on säilyttää sukulinjat. Toisena tulee sitten linjojen parantaminen.”

”Monesti kun erilaista linjaa edustavan eläimen löytää jostain, niin siitä ei ole saatavilla paljonkaan tietoa. Sitä on harvoin arvosteltu tai edes punnitu. Eläin hankitaan enemmän tai vähemmän periaatteella katsotaan, mitä tästä tulee. Kyllä ne linjat paranevat sukupolvi toisensa jälkeen, mutta hidasta työtä se on. Eroa valkoisella

lampaalla saatavaan taloudelliseen tulokseen kaventaa se, että värillisistä taljoista ja langoista otan korkeamman hinnan kuin valkoisista.”

”Valkoisella puolella on enemmän lampureita, jotka kasvattavat lampaita työkseen. Silloin halutaan, että on lihaksikas päs-si. Värillisten kasvat-tajissa on huomattavasti enemmän käsitöitä harrastavia ja muutenkin enemmän harrastusta. Värillisten päs-sien ostajat ovat harvoin valmiita maksamaan lisähintaa eläimen harvinaisuudesta.”

”Ympärivuotisen karitsoinnin vuoksi päs-sien vaihtuvuus on meillä aika ripeää. Uuhia astutetaan kolmes-sa erässä vuoden mittaan, joten aika nopeasti päs-si on meillä vanha siinä mielessä, että sen geenejä löytyy lii-kaa. Myynnissä onkin usein mielenkiintoisia eläimiä. Tihennetty rytmi palvelee näin ollen paitsi lihan myös jalostuseläinten ostajia.”

Värilliset lampaat pysyvät jatkosakin tukevasti Ingojen tilalla. ”Voisinhan minä luopua värillisistä, ottaa valkoisia tilalle ja tuottaa lihaa”, Mi-

kaela Ingo toteaa. ”Koska olen niin jalostaja, värilliset tuovat mielenkiintoa tähän työhön. On jännää nähdä, miten saa kehitystä aikaan, kunhan käyttää mittareita, kuten painoa tai indeksejä. Ilman niitä ei pysty arvioimaan oman työn kehitystä.”

Lihasulassa vaalitaan valkoista

Lihasulan säätien tilalla Kangasalla siirryttiin vuonna 1992 suomenkarjasta suomenlampaiden kasvatukseen. Tilalla on koko ajan keskitytty valkoisen suomenlampaan

jalostukseen. Toimintaa luotsaa agronomi **Matti Koivisto**, joka on lannistumaton valkoisen suomenlampaan puolestapuhuja. ”Valkoisten vahvin puoli on taloudellisuus, jossa ne päihittävät muut, yhden tai kaksi karitsaa saavat rodut. Ne ovat myös hyviä emoja, joilta luontuu nelostenkin hoitaminen.”

Lihasulassa on tätä nykyä satakunta uuhia. 16:sta valkoisesta päs-silinjasta tilalla on 12. Koivisto on huolissaan valkoisen suomenlampaan tulevaisuudesta. ”Herkästi ajatellaan, että valkoisiahan on pilvin pimein. Onhan niitä, mutta suurin osa risteytetään liharodun kanssa. Eviran rekisterissä on varmaan 45 000-50 000 valkoista, mutta jos katsotaan puhdasjalostusta edellyttävien alkuperäistukea saavien eläinten määrää, päädytään huomattavasti alhaisempiin lukemiin. Puh-taiden valkoisten tuotosseurantaan kuuluvien, samalla rodulla ja värillä astutettujen suomenlammasuuhien määrä oli alimmillaan alle 2000. Risteytysten takia Suomen yleisin lammasrotu ei ole suomenlammas, vaan hallitsematon sekarotuinen.”

Lihasselälyssä tavoitteena on jalostuspohjan pitäminen mahdollisimman laajana niin, että tilalla pidetään pässilinjooja, joita ei muualta löydy. ”Jos suomenlammasta jalostetaan tuotosindeksien perusteella, ohjaututaan käyttämään kolmea, neljää linjaa. Harvinaisemmistakin linjoista löytyy kuitenkin todella hyviä eläimiä.”

Valkoisen suomenlampaan tulevaisuuden turvaamiseksi Lihasselälyssä on vuodesta 2009 toiminut myös sperma-asema, jossa kerätään spermaa omilta pässeiltä. Kotimaisen kaupankäynnin lisäksi tavoitteena on saada ulkomaankauppakin toimimaan, jotta kanta ei olisi pelkätään Suomen varassa.

Huipulta huilaamaan

Raimo Viitasaaren lampola Kurikan Sarvijoelta valittiin jalostuslampolaksi vuonna 2005. Lihasselälyn tapaan tilalla on keskitytty valkoisen suomenlampaan jalostamiseen. ”Tärkein yksittäinen jalostustavoitteemme on lihaksisuus. Lihasten paksuus mitataan karitsoilta, ja jalostusvalinnat tehdään näiden tulosten mukaan. On tavoitteen saavuttamisessa onnistuttuakin, kun vertaa nykyisiä lampaita alkuaikojen eläimiin”, Viitasaari tuumii.

Tilalta myydään vuosittain kolmesta kuuteen pässiä. ”Jalostuslampolan olennainen tehtävä on levittää saavuttamia tuloksia muuallekin”, lampuri sanoo.

Tänä keväänä Viitasaaren tilalla karitsoidaan viimeistä kertaa, sillä tuotantoa ollaan lopettamassa isännän jäädessä eläkkeelle. Huipulta on hyvä lopettaa, sanotaan: yhtenä vuoden 2011 parhaana pässinä tuotoseurantatilojen välisessä vertailussa komeilee jälleen Viitasaaren kasvattama pässi, tällä kertaa Tölmän Pluto nimeltään.

Kuva: Riina Suominen

Jaalanlampaiden värikirjo on laaja. Joukossa on esimerkiksi kirjavia yksilöitä ja niin sanottua mäyräväriä. Tyypillistä on myös varsin pieni koko. Luonnetta löytyy sitäkin enemmän, ja emo-ominaisuudet sekä suhde aikuisiinkin jälkeläisiin ovat erityisen vahvat. Kuvasa alkuperäinen mäyrävärinen jaalanlammas Muru.

Jaalalaisympälyt hämmästyttivät

Teksti: Emmi Manninen

Harrastajat löysivät Jaalasta erikoisen lammasjoukon, joka saatiin yhteisvoimin talteen. Alkuperäisrotujen suojelija **Marko Majuri** otti yhteyttä Maatiaislampaat-yhdistykseen kertoakseen, että Jaalassa on iso, todennäköisesti kainuunharmaskatras menossa teuraaksi. Osa yhdistyksen hallituksen jäsenistä lähti katsomaan tilannetta ja huomasi, että ei sittenkään taida olla kainuunharmaksista kyse. ”Lampaissa oli outoja värejä, kuten niin sanottua mäyräväriä ja kirjavaa. Myös villatyyppi ihmetytti. Lampailla oli esimerkiksi peitinkarvasta muodostuva kauluri kaulan ympärillä. Lampaat olivat jotenkin villieläimen oloisia”, kuvaa askolalainen lampuri **Riina Suominen**.

Alkuperäiset omistajat eivät kyenneet jatkamaan lampaiden pitoa, mutta Suominen ja muiden maatiaislammaksiaktiivien ansiosta ne saatiin sijoitettua muutamaan lampolaan. Vuosien mittaan valitettavasti moni

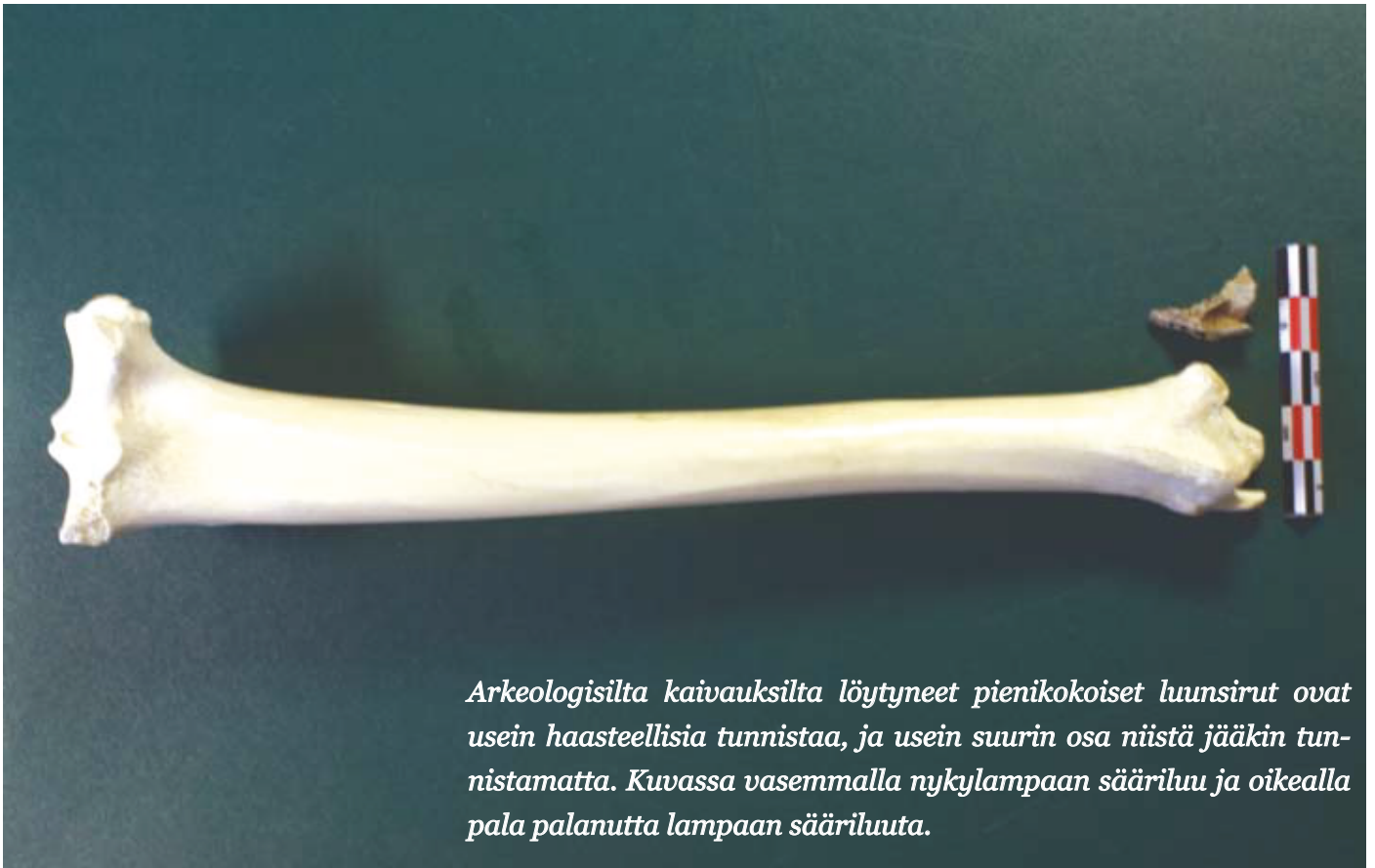
joutui luopumaan lampaistaan. ”Onneksi kiinnostus on nyt lisääntynyt. Toivottavasti säilyttäjien määrä kasvaa pysyvämmiin”, Suominen sanoo.

Katras oli löydettyessä hyvin sisäsiittoinen. ”Lampaat olivat päätyneet jaalalaistilalle kiertävältä hevoskauppialta ja lisääntyneet keskenään. Niiden säilyttämistä on vaikeuttanut se, että löydettyistä eläimistä ei saatu selville, kuka polveutuu kenestäkin. Olen yrittänyt sekä säilyttää että kehittää jaaloja eteenpäin. Risteytän niitä välillä sellaisten suomenlampaiden kanssa, jotka ovat jotenkin näiden tyyppisiä. Onneksi jaalalaisten ulkonäkö periytyy hyvin voimakkaasti.”

MTT:ssa verrattiin Jaalasta löydettyjen lampaiden mikrosatelliittidna-merkkejä 14 eri rodun vastaavaan aineistoon. Vertailu osoitti, että jaalalaisympälyt ovat suomenlampaita. ”Kannan sisäinen perinnöllinen vaihtelu oli 80 prosenttia suomenlampaan tasosta, mikä on kuitenkin enemmän kuin joillakin ruotsalaisilla maatiaisroduilla.”

Muinaiset kotieläimet löytyivät arkistoista

Arkeologisilta kaivauksilta löytyneet pienikokoiset luunsirut ovat usein haasteellisia tunnistaa, ja usein suurin osa niistä jääkin tunnistamatta. Kuvassa vasemmalla nykylampaan sääriluu ja oikealla pala palanutta lampaan sääriluuta.

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) ja Turun yliopiston yhteinen FinnARCH-projekti tutkii Suomen Akatemian rahoittamana lampaiden ja nautojen muinaista historiaa Suomessa DNA-tutkimusten ja arkeologian avulla.

**Teksti ja kuvat:
Auli Bläuer**

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää karjanhoidon varhaisvaiheita Suomessa: mistä ja milloin naudat ja lampaat ovat levinneet Suomeen ja miten eläinten hoito on täällä levinnyt ja yleistynyt. Projektin aikana tutkittiin jopa 5000 vuotta vanhoja arkeologisia luuaineistoja varhaisten kotieläinten luiden löytämiseksi.

Löytöretki arkistoihin

Tutkimusta varten analysoitiin luumateriaalia yhteensä 75 arkeologiselta kohteelta. Arkeologisten kaivausten yhteydessä ei ole aina ollut mahdollista tutkia ja tunnistaa löydettyjä luita, mutta ne ovat kuitenkin talletettu esimerkiksi Museoviraston, Turun yliopiston ja Satakunnan museon arkistoihin. Tutkimuksen kohteena olikin aineistoja, jotka oli kaivettu jopa kymmeniä vuosia sitten,

vanhin vuonna 1903.

Pääosa tutkitusta aineistosta on palanutta, koska Suomen happamassa maaperässä palamaton luu säilyy huonosti. Pienten palaneiden luusirujen tutkimus on haastavaa, mutta sopivasta luurangon osasta säilynyt luunpala pystytään kuitenkin tunnistamaan lajitarkkuudella.

Ennen karjanhoitoa ja viljelyä

Kivikaudella Suomen alueella asunut väestö harjoitti elannokseen metsästystä, kalastusta ja luonnonkasvien keräilyä. Keskisellä kivikaudella ilmasto oli nykyistä lämpimämpi ja pähkinäpensas kasvoi aina Oulun korkeudella saakka. Ruokavalio koostui lihasta, kalasta, pähkinöistä ja marjoista, ja ihmiset liikkuivat vuodenvaihteen mukaan eri ravintolähteitä hyödyntäen. Karjanhoidon ja viljanviljelyn aloittaminen rikkoi

vanhan kierron ja ihmisten oli asetettava aikaisempaa tiiviimmin aloilleen. Kotieläimet toivat mukanaan uusia velvoitteita ja tehtäviä: eläimille oli kerättävä ja varastoitava talvirehua ja niille oli rakennettava suojapaikka.

Varhaisimmat kotieläimet

Aikaisemmin on arveltu, että karjanhoito olisi alkanut Suomessa jo noin 5000 vuotta sitten, nuorakeraamisena aikana. Tässä tutkimuksessa merkkejä näin varhaisista kotieläimistä ei kuitenkaan löydetty. Tällä hetkellä vanhin Suomesta löydetty radiohiilimenetelmällä ajoitettu kotieläin on noin 3700 vuoden takaa peräisin oleva lampaan luun Pietarsaaresta. Se ajoittuu kivikauden loppuun, Kiukaisten kulttuurin aikaan. Varhaisin nautalöytö on pronssikauden alusta, noin 3000 vuotta vanha hammas Nakkilan Selkäkankaan hautaröykkiöstä. Hevosia on pidetty Suomessa ainakin pronssikauden lopussa, jonne ajoittuu Suomen vanhin hevosen luu Nakkilan Rieskaronmäen asuinpaikalta. Tulevaisuudessa tutkimuksen edistyessä ja ajoitusten lisääntyessä tämä kuva tulee täydentymään.

Kiukaisten kulttuurilla että rannikon pronssikautisella kulttuurilla oli voimakkaat kulttuuriset yhteydet Skandinaviaan, ja varhaiset kotieläimet ovat todennäköisesti tuotu Suomeen lännestä. Myöhemmin kotieläimiä on tuotu tänne myös muilta lähialueilta. Kaikkein varhaisimmat merkit karjanhoidosta ovat vielä satunnaisia ja rajoittuvat maantieteellisesti länsirannikolle. Suurin osa Kiukaisten kulttuurin ja pronssikauden asuinpaikoilta löydetystä luuaineistosta on peräisin hylkeistä ja kaloista: kotieläimet muodostavat vain pienen osan kaikista luulöydöistä. Vasta rautakauden alussa, noin 2000-1500 vuotta sitten, karjaeläinten luut yleistyvät arkeologisissa luuaineistoissa rannikkoalueella. Vielä silloinkin metsästyksen ja kalastuksen olivat tärkeitä elinkeinoja maanviljelystä täydentämissä: sisämaassa elettiin vielä pyyntikulttuuriaikaa.

Palaneesta aineistosta on vaikea erottaa lampaan ja vuohen luuta toisistaan ja ne luokitellaan usein kategoriaan 'lammas tai vuohi' (luut kuvassa alhaalla). Koska naudan luut ovat suurikokoisia, niistä löytyy yleensä vain tunnistamattomia sirpaleita. Yleensä vain pienikokoiset jalkojen alaosien luut pystytään tunnistamaan (kuvassa ylhäällä).

Arkeologisten luiden ajoittaminen

Suomen esihistoriallisten asuinpaikkojen ohuissa kulttuurikerroksissa uudemmat luunpalat sekoittuvat helposti vanhojen kanssa samaan kerrokseen. Näin kivikautisen asuinpaikan luuaineiston joukossa saattaa olla myös nuoremman ajan luulöytöjä. Useat kivikauden asuinpaikoilta löytyneet kotieläinten luut ovatkin radiohiiliajoituksessa osoittautuneet huomattavasti muita löytöjä nuoremiksi. Luuaineistojen tulkinta vaatii-

kin tietoisuutta alueen myöhemmästä maankäyttöhistoriasta. Lopullisen varmuuden arkeologisesta luulöydöstä saa kuitenkin yleensä vain radiohiiliajoituksen avulla. Eläimen kuoleman jälkeen kudoksiin sitoutunut hiilen epävakaa muoto, C-14, alkaa hajota ja ajan kuluessa sen määrä luussa vähenee. Tätä määrää mittaamalla voidaan radiohiiliajoituksen avulla arvioida luun ikä.

Teurastamolta talteen Kadonneeksi luultu kainuunharma pelastui

Kainuunharmasten väri vaihtelee vaaleasta tummanharmaaseen, mustaan ja jopa ruskeaan.

Haapaveteläinen eläinlääkäri Pertti Hankonen joutui hieraisemaan silmiään, kun vuonna 1983 teurastamolle tuotujen lampaiden joukossa oli harmaita yksilöitä. Harmaan lampaan nimittäin sanottiin kuolleen sukupuuttoon edellisellä vuosikymmenellä.

**Teksti: Emmi Manninen
Kuvat: Kirsti Hassinen**

Hankosen toimesta Kainuusta etsittiin tilat, joilla vielä oli harmaita lampaista. Tiloja löytyi yli 200, ja Hankonen sai talteen seitsemän pässilinjaa. Harmaat ovat kiinnostaneet harrastajia, mutta niitä on alkanut kasvattaa myös yhä useampi ammattilampuri.

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitoksen erikoistutkija **Miika Tapio** kartoitti väitöskirjassaan muun muassa kainuunharmasten perimää ja polveutumista. Harmasten sukujuuret johtivat vahvimmin itään, Vienan Karjalan lampaisiin. Harmas osoittautui perimältään sen verran omanlaisekseen, että sitä alettiin kutsua suomenlampaan erilliseksi populaatioksi.

Nyt kainuunharma on jo oma rotunsa. Viime marraskuusta alkaen sen tiedot on kerätty erikseen uudessa Weblammas-tuotosseurantaohjelmassa, kun ne aiemmin yhdistettiin suomenlampaan tietojen kanssa. ”Viimeisimmässä noin 50 000 DNA-merkkiä käsittävissä, eri rotuja sisältävässä vertailussa tarkastelimme yksilöiden välisiä sukulaisuuksia. Kainuunharmakset ryhmittivät selkeästi omaksi populaatiokseen. Syitä siihen on monia. Ne ovat eläneet maantieteellisesti erillään ja niiden esi-isissä on jopa erilaista alkuperää. Lisäksi harmasten ulkoasu poikkeaa suomenlampaista”, professori **Juha Kantanen** MTT:sta kertoo.

Suomen ainoa kainuunharmasten jalostuslampola löytyy Tohmajärveltä, **Helinä Leppäsen** omistamalta Noittaaan tilalta. Päätyminen kainuunharmakseen oli pitkän rotuvertailun tulos. ”Jalostus kiinnosti erityisesti, ja huomasin, että kainuunharmaksella ei ollut jalostukseen erikoistunutta lampuria sillä hetkellä. Kainuunharmaksen suomalaisuus ja perinteikkyyt viehättivät. Se tuntui sopivan hyvin olosuhteisiimme ja luomuun. Rotu on käyttöominaisuksiltaan monipuolinen, ja jokainen on persoonallisen näköinen yksilö. Yksi suuri syy rotuvalintaan oli sen soveltuminen ympärivuotiseen karitsointiin.”

Tilalla on alusta saakka ultraäänimitattu kaikki karitsat ja elävä EUROP-arvosteluja alettiin tehdä heti, kun tekijä löytyi. Lihakkuus on jalostuksessa korkeassa kurssissa heti rakennevikojen karsinnan jälkeen. Väriskaalan Leppänen haluaa säilyttää laajana. ”Värejä ei kannata karsia liikaa, koska samalla saatetaan menettää tärkeämpiä ominaisuuksia.”

”Rotu on verraten vähän jalostettu, mikä antaa paljon mahdollisuuksia. Kainuunharmasten hedelmällisyys ja emo-ominaisuudet, kaiken perusta, ovat maailmanlaajuisestikin huippua. Myös turkis- ja taljaominaisuudet ovat huikeat. Minua viehättää myös harmasten alkukantaisuus.”

”Huono puoli on korkea sukusiitosaste, joka nyt Weblammas-ohjelman myötä tuli esille koko karuudessaan. Kainuunharmasten kasvattajat ovat olleet tiiviisti toisiinsa yhteydessä asian tiimoilta, ja porukassa vallitsee hyvä yhteistyöhenki. Eläinten ostaminen ja vaihtaminen on selvästi vilkastunut. Itse luovuin perinteisestä tavasta käyttää kunkin sukulinjan uudelle kirjainjärjestyksessä seuraavaa pässiä. Sen sijaan painotan jalostusvalinnoissa sukusiitosprosenttien pienentämistä.”

Helinä Leppäsen painottamia ominaisuuksia on Suomen Lammasyhdistyksessä arvostettu. Tila valittiin jalostuslampolaksi vuonna 2009 ja viime vuonna se tituleerattiin Vuoden lampolaksi 2011.

Ruskehtavat kainuunharmaat kuuluvat rodun selkeään vähemmistöön.

Tohmajärveläisellä Helinä Leppäsellä on Suomen ainoa kainuunharmasten jalostuslampola.

Suomenkarja VikingGeneticsissä

Teksti: Sari Morri

Kuvat: Faban kuva-arkisto

Suomenkarjan jalostusohjelma ja sonnit ovat mukana VG:ssä, kuten päätötämme ayrshire ja holstein. Jalostusohjelmaa hoidetaan kuitenkin muista roduista poiketen täysin kansallisesti.

Jalostusorganisaatio Faban lypsytöiden jalostusvaliokuntaan kuuluu kaksi suomenkarjan kasvattajaa, **Pentti Ukkonen** ja **Mika Höynälä**. Jalostusvaliokunnan tehtävänä on seurata kantakirjaohjesäännön toteutumista ja määritellä kantakirjarajat sekä tuoda esiin suomalaiset jalostustavoitteet ja mielipiteet roduittain. Jalostusvaliokunta myös suunnittelee ja seuraa jalostusohjelman toteutumista ja edistää kestävä kehityksen mukaista jalostustyötä yhteistyössä VG:n kanssa sekä tukee VikingGeneticsin yhteistä jalostusohjelmaa. Lisäksi valiokunta käsittelee jalostusohjelmiin liittyviä asioita, uudistusehdotuksia, ja suunnittelee mahdollisia parannusehdotuksia.

Suomenkarjalla on myös laajempi kokoonpano eli suomenkarjakomitea. Komiteaan kuuluu jalostusvaliokunnan jäsenten lisäksi **Anu Haataja**, **Matti Toivonen**, **Pekka Hokkanen** ja **Harri Ala-Kapee**. Komitea ottaa kantaa muun muassa käytäviin sonneihin, käyttölistaan ja sonnin hinnoitteluun.

Sonnivasikoiden hankinta tapahtuu pääosin sopimusohjalla. Tavoitteena on ostaa vuosittain 7-8 LSK sonnivasikkaa. ISK- ja PSK vasikoiden osalta tavoite on 2-3 vasikkaa per rotu. VG:n sonnianalyttikko vastaa jalostusohjelman käytännön toimista. Tietokannasta etsitään kahdesti vuodessa hyviä ja sopivia lemmiä. Hyvä tarkoittaa lemmän kokonaisjalostusarvoa, tuotosta ja rakennetta parhaasta päästä ja sopiva sellaista lemmää,

joka jonkin ajankohtaisen sonnin kanssa paritettuna tuottaisi vasikan, jonka sukulaisuus populaation lemmiin olisi mahdollisimman alhainen. Lehmistä lähtee siemennyssuosituksen kera tieto Faban jalostusneuvojille, jotka keskustelevaltilan kanssa sopimuksen mukaisesta sonnin tuottamisesta VG:lle. Sonnivasikan syntyessä tila ilmoittaa siitä jalostusneuvojalleen, neuvoja lähettää tiedon sonnianalyttikolle, ja sonni varataan keinosiemennyskäyttöön sopimusehtojen täytyessä.

Tämä toiminta lähti länsisuomenkarjalla käyntiin 2009 vuoden alussa ja vuoden 2010 alussa sopimukset otettiin käyttöön myös itäsuomen- ja pohjoissuomenkarjalla. Vuonna 2011 syntyneistä ja ostetuista länsisuomenkarjan sonnivasikoista neljästä oli sopimus.

Sopimusvasikkatuotannon ohella sonnivasikoita tulee tarjolle myös siten, että jalostusneuvoja tarjoaa tilan ilmoittamaa hyvästä lehmästä syntyneitä sonnivasikkaa VG:lle. Vasikan sukulaisuus rodun lemmipopulaatioon eli sen käyttökelpoisuus tulevana keinosiemennyssonnina tarkistetaan ja ostopäätös tehdään vasikan emän tietojen, suvun ja sukulaisuuden perusteella.

Hulikan Ähvä Lsk S 14459 B

Pelson Upaus Psk S 14337

Hägglands Äh ISK S 14638

Suomen Maataloustieteellinen Seura r.y. ja MTT:n Biotekniikka ja elintarviketutkimus järjestävät

Emeritus professori **Kalle Maijalan** 85-vuotisjuhlaseminaarin

KOTIELÄINTEN GEENISÄILYTYS SUOMESSA JA MAAILMALLA

Aika: Perjantai 25.5.2012 klo 13-18

Paikka: Suomalainen Tiedekeskus Heureka, Vantaan Tikkurila, Tiedepuisto 1.

- 13.00 **Sessio I: Kotieläinten geenivarannon talteenotto, Maataloustieteiden laitoksen johtaja MMT Jarmo Juga, HY**
- 13.05 Kotieläinten geenien talteenoton kansainvälinen kehityskaari, emeritus professori **Kalle Maijala**, MTT
- 13.25 Kotieläinten geenien säilytys Suomessa: miten eteenpäin? professori **Juha Kantanen**, MTT
- 13.45 Suomen Lehmän brändääminen, vanhempi tutkija ETM **Tuomo Tupasela**, MTT
- 14.05 Eläingenivarat kulttuurisina ekosysteemipalveluina, erikoistutkija FT **Katriina Soini**, MTT ja Jyväskylän yliopisto
- 14.25 Kahvitauko
- 15.00 **Sessio II: Kotieläinten geenivarannon arvot, puheenjohtaja professori Juha Kantanen MTT**
- 15.05 Naudan perinnöllisen monimuotoisuuden tutkimus, tutkija FM **Terhi Iso-Touru**, MTT
- 15.25 Suomenlampaan kesytyshistoria, erikoistutkija FT **Miika Tapio**, MTT
- 15.45 Miten maalata lehmän muotokuva - käsityksiä kotieläimiin liittyvistä arvoista, taiteilija MML **Anu Osva**
- 16.05 Kotieläinten geenivarannon arvo kuluttajille ja kansalaisille, professori **Eija Pouta**
- 16.25 Loppukeskustelu
- 16.45 Tervehdysten vastaanotto ja juhlakahvi

Tilaisuudessa on mahdollisuus saada Kalle Maijalan muistelmateos MONIEN KOTIELÄINLAJIEN GEENISÄILYTYSTÄ SUOMESSA JA MAAILMALLA.

Ilmoittautumiset seminaariin ja vastaanotolle 16.5.2012 mennessä sähköpostitse outi.virta@mtt.fi tai puhelimitse (029) 5317905.

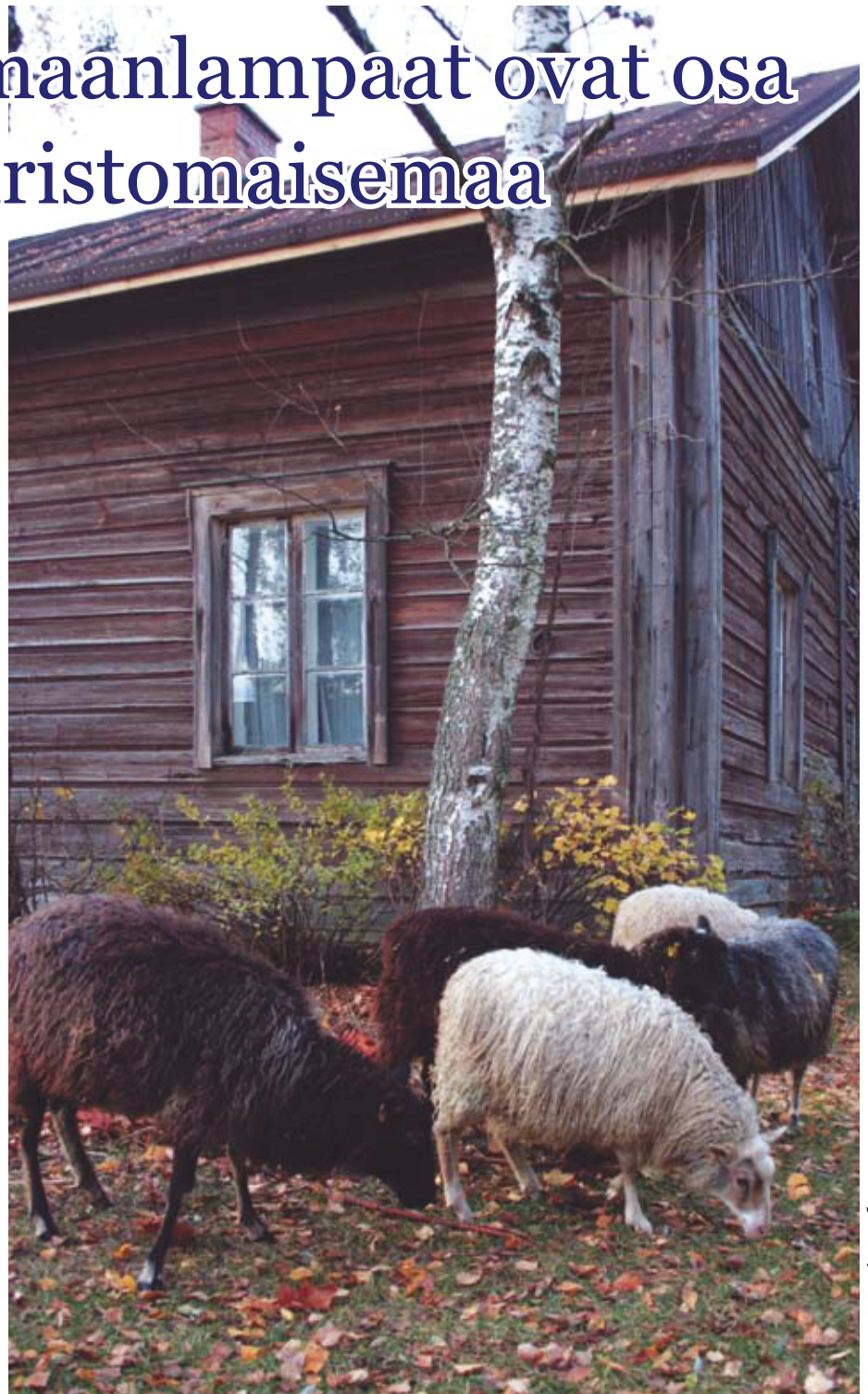

Ahvenanmaanlampaat ovat osa saaristomaisemaa

Sven-Olof Eriksson huolestui 1980-luvun alussa ahvenanmaanlampaiden tulevaisuudesta. Hän otti talteen ja säilytti niitä pitkälti yksin, kunnes näistä monenkirjavista lampaista kiinnostuttiin laajemminkin.

**Teksti:
Emmi Manninen**

Eriksson hankki ensimmäiset lampaansa jo vuonna 1944. Ensi alkuun hän piti ahvenanmaanlampaista, joita silloin kutsuttiin saaristolaislampaiksi. ”Ulkosaaristossa oli vain näitä erikoisen näköisiä lampaita, ja niitä pidettiin omalaatuisena suomenlampaan muotona”, Eriksson kertoo. ”Lampaista oli aivan liian paljon suhteessa laitumien määrään ja laatuun, ja ruokinta oli muutenkin niukkaa. Eläimet olivat hyvin sisäsiittoisia ja ne tekivät yleensä vain yhden tai kaksi karitsaa. Pidin saaristolaislampaista kymmenisen vuotta, mutta sitten luovuin niistä ja ostin mante-

Kuva: Mari Lautumaa

reelta sikiävämpiä suomenlampaista.” 1960- ja etenkin 1970-luvulla lampaita oli enää hyvin harvoilla ahvenanmaalaistiloilla. ”Vuonna 1980 huomasin, että ahvenanmaanlammas oli häviämässä. Luovuin suomenlampaista ja ryhdyin keräämään talteen ahvenanmaanlammassukuja”, Eriksson sanoo.

Hän sai hankittua ahvenanmaan-

lampaista 15-20 tilalta, etupäässä yksi tai kaksi eläintä kultakin. ”Joka tilalla oli omanlaisiaan lampaita, sillä tilojen välistä eläinten vaihtoa tapahtui vähän. Sisäsiittoisuus oli vahvaa, joten risteytin eri tilojen lampaita keskenään. Ensimmäisessä sukupolvessa risteyttämisen etu tuli hyvin esiin, sillä tyttäret saattoivat olla huomattavasti emojaan suurempia.”

Omaksi roduksi uudella vuosituhanella

Sven-Olof Eriksson teki useita vuosia töitä ahvenanmaanlampaan pelastamiseksi pitkälti yksin. Tilanne muuttui, kun hänen maatilalleen tuli vierailulle **Maija Häggblom**. Tämä innostui ahvenanmaanlampaista ja osti Erikssonilta muutamia yksilöitä. Lisäksi hän toi Erikssonin tilalle usein turisteja vierailulle. Näistä muutamit maanviljelijät halusivat hekin ahvenanmaalaislampaita itselleen. Näin niitä alkoi siirtyä myös mantereen puolelle.

Anna-Lena Beckman oli aloittanut tietokannan pitämisen ahvenanmaanlampaista ja niiden polveutumuksesta EU:iin liityttyä. Vuonna 1997 tietokanta siirtyi Maija Häggblomin hoiviin. Nyt siinä on sukutiedot yli 95 prosentista koko populaatiosta. **Katja Sikka** puolestaan kartoitti agroligilopputyössään ahvenanmaanlampaiden pässien sukulinjat ja toteusi, että kaikki alkuperäiset yhdeksän pässilinjaa ovat tallella.

Tutkijat **Miika Tapio** ja **Juha Kantanen** MTT:sta ottivat ahvenanmaanlampaista verinäytteitä polveutumisen selvittämiseksi. Tutkimukset osoittivat, että kyseessä on oma rotu, ei suomenlammas. Rotustatus vahvistettiin vuonna 2000.

Rodun oma yhdistys Föreningen Ålandsfåret hyväksyttiin viime syksynä viralliseksi kantakirjan pitäjäksi. ”Mukana on monia aktiivisia ihmisiä. Esimerkiksi puheenjohtaja **Berit Sjöberg** tekee rodun eteen kaikkensa. Lampuri Katja Sikka on kova tekemään rodulle pr:ää mantereella ja hän on aloittelemassa maidontuotantoa ahvenanmaanlampailla juustojen valmistusta varten.”

”Ahvenanmaanlampaalla on parempi lihakkuus kuin sen malli antaa ymmärtää. Rakenteeltaan se ei sovi EUROP-arvosteluun”, Häggblom sanoo. ”Se on luustoltaan kevyt, ja lihasten osuus on suhteessa suuri.”

”Kokit, jotka ovat kokeilleet ahvenanmaanlampaan lihaa tietämättä sen alkuperää, ovat pitäneet siitä. Mielestäni ahvenanmaanlampaan liha kannattaisi brändätä. Kaikki edellytykset siihen ovat olemassa.”

Kuva: Jan Häggblom

Maija Häggblom paitsi kasvattaa miehensä Jan Häggblomin kanssa ahvenanmaanlampaita myös tekee aktiivisesti työtä kannan laajentamiseksi saaristoon ja mantereelle. Lisäksi hän toimii Föreningen Ålandsfåret -yhdistyksen varapuheenjohtajana.

Kuva: Maija Häggblom

Sven-Olof Eriksson alkoi koota ahvenanmaanlammassukuja talteen 1980-luvulla. Se tapahtui viime minuuteilla rodun säilymisen kannalta. ”Jos olisin voinut aloittaa vaikka 10 vuotta aiemmin, olisi ollut enemmän, mistä valita eläimiä”, Eriksson pohtii.

Pohjolan tumma mehiläinen, *Apis mellifera mellifera*

Teksti: Lauri Ruottinen ja
Lassi Kauko

Kuvat: Tarja Ollikka

Alkujaan koko Alppien pohjoispuolinen Eurooppa oli mehiläisen nimirodun, pohjolan tumman mehiläisen, *Apis mellifera mellifera*, asuttama. Jääkauden jälkeen Italian valtarotu *Apis mellifera ligustica* ja Balkanin alueen *Apis mellifera carnica* eivät pystyneet ylittämään Alppeja. Sen sijaan Iberian niemimaata asuttaneet tummat mehiläiset onnistuivat pääsemään Pyreneitten vuorten pohjoispuolelle ja vähitellen leviämään aina Siperiaan asti. Nykyisin Pyreneitten eteläpuoliset mehiläiset luokitellaan omaksi *Apis mellifera iberica*-roduksi. Tumman pohjolanmehiläisen levinneisyysalueesta muodostui näin

valtava ja on selvä, että sen kannat kehittyivät omiin suuntiinsa ilmaston ja sato-olosuhteiden mukaan ja muodostivat vuosituhansia omia populaatioita muista mehiläisroduista erillään.

Pohjolan mehiläinen häviää

Mikä sitten johti tumman mehiläisen syrjäytymiseen? Ihmiset oppivat hyödyntämään mehiläisiä ensin metsämehiläishoitona keräten hunajaa puissa pesiviltä mehiläisiltä ja myöhemmin mehiläiset siirrettiin pihapiirissä hoidettaviin erillisiin pesiin. Pohjolan mehiläisissä oli varsin puolustustahtoisia mehiläisiä, mikä sai hoitajat hakemaan säyseämpiä kantoja. Risteymissä lisääntynyt elinvoima ilmenee hyvän tuotannon ohella lisääntyneenä parveilutaipumukseksi ja pistohaluisuutena. Mehiläisten

biologian tuntemuksen lisääntyä, opittiin hallitsemaan myös kuningattarien kasvatus ja toiminta pesässä. Italialaisten mehiläisten kuningatar oli huomattavasti helpompi löytää pesästä värinsä ja mehiläisten rauhallisen liikkumisen takia. Erityisesti pohjolan mehiläisten hybridien aggressiivisuus ja parveiluhalu lisäsivät mehiläistarhaajien halua alkaa työskentelmään helpommin hoidettavien mehiläisten kanssa.

Tuonnin ohella italialaisrotuisten kuningattarien kasvatus nopeutti tummien mehiläisten risteytymistä ja puhdasrotuisten pohjolanmehiläisten syrjäytymistä. Nykyään tumma mehiläinen on laajalti korvattu muilla mehiläisroduilla, kuten italialaisilla, krainilaisilla ja risteyttämällä muodostetulla Buckfastin mehiläisellä. Puhdas pohjolan mehiläinen on nyt uhanalainen sen alkuperäisellä levinneisyysalueella.

Suojelutarve herää

Pohjolan mehiläinen menetti kaupallisen merkityksensä. Rauhatoimuksesta, parveilutaipumuksesta ja pistohalusta huolimatta eri kannoilla on myös useita erinomaisia ominaisuuksia. Hyvä talvenkestävyys, voimakas halu kerätä siitepölyä, työmehiläisten ja kuningattaren pitkäikäisyys ja kyky lentää myös kylmässä ovat pitäneet populaatiot hengissä kovissa olosuhteissa. Myös talviruuan korkeiden kivennäispitoisuuksien sietokyky on poikkeuksellinen geneettinen sopeutuma Atlantin rannikon kanerva-alueille. Geneettistä laaja-alaisuutta osoittaa sopeutuminen Uralin seudun äärimmäisen mantereisiin olosuhteisiin. Kiukkuisuuskin on saatu varsin helposti karsituksi pois ja nykyiset meillä hoidetut kannat ovat hyvin säyseitä.

Massiivisen kaupallisen mehiläiskantojen monistuksen takia perimä kapenee ja yksipuolistuu ympäri maailmaa. Sekä perinnöllisen vaihtelun turvaaminen että alkuperäiskantojen itseisarvon takia on herätty arvostamaan myös pohjolan mehiläistä. Monin paikoin onkin pyritty suojelemaan ja lisäämään tummia mehiläisiä. Suo-

jelutoimia on tehty ainakin Ruotsissa, Norjassa, Puolassa, Sveitsissä, Ranskassa ja Irlannissa. Pohjoismaissa toimii myös rodun oma yhdistys NordBi ja Euroopan tasolla toiminta on organisoitunut SICAMM (Societas Internationalis pro Conservatione Apis Mellifera Mellifera) järjestöksi. Oman vaikeutensa tähän työhön tuo mehiläisemöjen eli kuningattarien tapa paritella ilmassa jopa kymmenen kilometrin säteeltä kotoisin olevien kuhnureiden kanssa. Niinpä uusien mehiläisrotujen tuominen alueelle johtaa väistämättä risteytymiseen. Haluttu parituminen voidaan saada aikaan vain joko eristetyissä paritustarhoissa kuten saarissa tai mehiläisettömällä alueilla ja keinosiemennyksellä.

Tumman mehiläisen hoitajia tarvitaan lisää

Mehiläisten luontaisen levinneisyyden pohjoisraja kulkee nykyilmastossa Etelä-Ruotsin ja Baltian poikki eli jalojen lehtipuiden yleisellä esiintymisalueella. Ensimmäiset mehiläiset Suomeen tuotiin 1700-luvulla pääasiassa Ruotsista, mahdollisesti myös vähän Virosta. Tuohon aikaan kysymyksessä olivat tietysti tummat pohjolan mehiläiset, jotka sitten olivat pitkään meilläkin valtarotuna. Vielä 1970-luvun alussa olivat Suomen mehiläiset monin paikoin puhtaita pohjolanmehiläisiä.

Vuosituhaten vaihteessa löytyi vain enää yksi Väinö Mäen ylläpitämä kanta Oulun seudulta. Tämän kannan jälkeläisiä ovat nykyiset Suomen tummat mehiläiskunnat. Kun mehiläinen on varsin herkkä sukusiitokselle, on sen kasvattamisessa jouduttu käyttämään ruotsalaisia kuhnureita mehiläisten elinvoiman säilyttämiseksi. Tämä ei varmaan ole kovin suuri vahinko, olivathan meikäläiset mehiläiset alkujaankin Ruotsista lähtöisin.

Tumman mehiläisen hoitajia on maassamme parisenkymmentä, mehiläiskuntia ehkä parisataa. Useimpien hoitajien tarhojen naapurustossa muutaman kilometrin säteellä on muita mehiläisiä, joten heidän tarhoissaan syntyvät emot risteytyvät säännöllisesti. Ainoalla emonkasvat-

tajalla on paritustarha saaristossa.

Tumma pohjolan mehiläinen tarvitsee säilyäkseen lisää hoitajia. Lisäksi tarvitaan emonkasvattajia, joilla on käytössään puhtaan parittelun mahdollistavat olosuhteet, joko saaristossa tai muuten mehiläisettömällä alueella. Tumma mehiläinen on sopeutuva mehiläinen, joka lisäksi sille sopivissa sato-olosuhteissa tuo hyvin hunajaa. Se sopii oikein hyvin maatiaisten kasvattajalle, joka perehtyy mehiläishoitoon.

Kuva: L.R. / maps.google.fi

Pohjolan mehiläinen oli alun perin kaikkein laajimmalle levinnyt mehiläisrotu.

Eläinlääkäri Lassi Kauko hoitaa pohjolan tummia mehiläisiä Köyliössä.

NordGen haluaa selvittää pohjolan mehiläisen geenivarat

NordGen aloittaa tiivistähtisen projektin määrittääkseen Pohjolan tumman mehiläisen (*Apis mellifera mellifera*) nykyisen levinneisyyden Pohjoismaissa ja Baltiassa. Myös meneillään olevat *in situ* ja *ex situ* -toimet sekä ehdotukset Pohjolan tumman mehiläisen geeniperimän säilyttämisestä tulevaisuudessa kuuluvat työn piiriin. Hanke toteutetaan toukokuusta joulukuuhun 2012. Vastuullinen toteuttaja on Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT, ja työtä ohjaa ad hoc -ryhmä, johon kuuluu asiantuntijaedustaja jokaisesta Pohjoismaasta ja Latviasta. Lisätietoa hankkeesta löytyy osoitteesta www.nordgen.org/kotieläimet ja tiedusteluihin vastaa myös tutkija Lauri Ruottinen MTT:sta (lauri.ruottinen@mtt.fi)

A lkuperäiskarjasta erikoistuotteeksi

Teksti ja kuvat:
Kirsti Hassinen

ProAgria Pohjois-Karjalan Tieto Liikkeelle -hanke järjesti mielenkiintoisen koulutuspäivän Ilo-mantsin Öllölässä elokuussa 2011. **Esa Jolkkosen** lypsykarjatilalle kokoontui nelisenkymmentä alkuperäiskarjasta ja muista maatiaisista kiinnostunutta ammattilaista ja harrastajaa. Alustusten ja keskustelujen aiheena oli, miten alkuperäiskarjan ja muiden maatiaisten tuotteet saataisiin nousuun ja näin maatiaiskotieläintenpito houkuttelevaksi ja kannattavaksi.

Esa Jolkkosen kaunis ja värikäs lypsykarja, jossa löytyy kaikki kolme suomenkarjarotua, oli levittäytynyt vaarapellolle päärakennuksen vierelle. Suomenpienhevoset varsoineen laidunsivat etupihaan niityllä. Hämäläiset maatiaiskanat ja kukot nauttivat aurinkoisesta päivästä omissa tarhassaan. Lisäksi Jolkkosen tilalta löytyy kainuunharmaalampaita, vuohia ja kaneja.

Juha Kantanen MTT:stä selvitti alkuperäisrotujen tilannetta Suomesa. Hän totesi, että tällaiset maidontuottajatilat ovat ensiarvoisen tärkeitä

suomenkarjan säilymiselle. Keittiömestari **Jouko Martikainen** kertoi, miten nykyään Joensuun lähialueen ravintoloissa hyödynnetään tai haluttaisiin hyödyntää alkuperäisrotujen tuotteita. Iso ongelma on tuotteiden jatkuvan saannin epävarmuus. ProAgria Pohjois-Karjalan yritysneuvoja Karelia á la carte -verkostosta **Pirjo Korjonen** oli kartoittanut kuluttajien toiveita ja kiinnostusta lähiruokaan. Keskustelussa todettiin, että mahdollisuuksia tuotannon kasvuun olisi, kunhan saataisiin laadukkai-

ta tuotteita riittävästi sekä verkosto lähituottajalta asiakkaalle toimivaksi. Erityisesti kysytään kyytön lihaa, suomenlampaan paisteja ja viuluja ja vuohenjuustoja.

Lounaalla kaikki saattoivat todeta maatiaislähiruuan herkullisuuden. Lapinlehmän paisti, valkosipulivuohenjuusto, ruisleipä, juurespadat, oman maan salaattit, vihannekset ja lähimetsänmarjat maistuivat.

Monipuolinen maatiaispäivä antoi intoa ja uskoa viedä suunnitelmia eteenpäin.

Jolkkosen Esa esitteli suomenrotuista karjaansa.

Maatiaiskanat kanapunkin torjuntatutkimuksessa

Teksti:

Tiina Tuovinen ja
Tuomo Tuovinen

MTT:n Kasvintuotannon tutkimuksessa ja Biotekniikka- ja elintarviketutkimuksessa käynnistettiin vuonna 2010 maa- ja metsätalousministeriön rahoittama yhteistutkimus ”Kanapunkki hallintaan munintakanaloissa”, johon maatiaiskanojen kasvattajiakin kutsuttiin mukaan.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli testata biologisia torjuntaeliötä kanapunkkia vastaan. Eräät petopunkkilajit ovat osoittautuneet erittäin kiinnostaviksi, koska ne pystyvät hyvin käyttämään ravinnokseen kanapunkkia.

Kanapunkki on tuotantokanaloiden vitsaus, joka näyttää pahenevan sitä mukaa, mitä suurempiin yksiköihin kaupallinen siipikarjatuotanto keskittyy. Kanapunkki löytää uusissa virikehäkeissä entistä parempia piiloja. Kanapunkki on myös lattiakanaloiden vitsaus.

Kanapunkki imee verta orrella nukuvista kanoista heikentäen niiden yleiskuntoa ja toimien erilaisten infektioiden välittäjänä.

Punkkiansat kanaloihin

Kanapunkin torjunnassa on käytetty koko kanalan pesua ja desinointia kanalan ollessa tyhjillään. Yksittäisiä lintuja on voitu käsitellä siipikarjan loisia vastaan tarkoitetuilla insektisideillä. Kanapunkki on kuitenkin punkkieläin, joten hyönteisiä vastaan suunnatuilla torjunta-aineilla ei saavuteta täyttä tehoa.

Kanaloissa lymyilevien punkkien havaitsemiseksi on hankkeessa kehitetty uudenlainen punkkipyydyks, punkki-ansa.

Kanapunkkitutkimukseen ilmoitettiin 36 maatiaiskanon kasvattajaa.

Kuva: Tuomo Tuovinen

Kanapunkkeja (vas.) voidaan torjua muunmuassa petopunkkien avulla (oik.).

Heille lähetettiin punkkipyydykset ja tarvittavat pyydysten säilytyspussit, ohjeet kanapunkkipyydyksen käytöstä ja palautuskirjekuori.

Pyydykset tuli asettaa kanalan eri osiin alueelle, missä punkkeja on aikaisemmin havaittu. Pyydysten paikat piti merkitä niin, että pyynti voitiin toistaa samassa paikassa uudelleen.

Kun pyydyksiä oli käytetty MTT:n antamien ohjeiden mukaan, ne palautettiin näytenäytteisiin MTT:lle, jossa pyydykset tarkastettiin ja punkit laskettiin. Saadun aineiston perusteella ehdotettiin jatkotoimia, joita olivat tilakäynnit ja uudet näytteenotot.

Ansain käytön antamia tuloksia

Vastauksia saatiin kaikkiaan 26 maatiaiskanon kasvattajalta, joista vain viidellä oli kanalaan asetetuissa pyydyksissä kanapunkkeja. Uusintakerrokseseen osallistui 14 kanankasvattajaa. Ennen uusien pyydysten lähettämistä ne kanankasvattajat, joilla kanapunkkeja oli runsaasti, olivat puhdistaneet ja desinfoineet kanalansa tai käyttäneet biologista torjuntaa kanapunkkeja vastaan. Kanapunkkeja olikin uusissa näytenäytteissä enää vain kahdessa kanalassa.

Eräällä kanankasvattajalla oli samoisia tiloissa eri osastoissa tyrnäväläisiä maatiaiskanoja ja Plymouth Rock -kanoja. Plymouth Rock -osastossa oli mo-

nikymmenkertainen määrä punkkeja kummallakin tarkastuskerralla. Yleensä maatiaiskannoilla havaittiin vain vähäisiä määriä kanapunkkeja.

Sen sijaan eräässä kanalassa risteytyskanaloilla oli satoja kanapunkkeja. Tämä kanala, jonka omistaja oli tehnyt täydellisen desinoinnin kanalassaan ja käsitellyt vielä kanat yksitellen torjunta-aineella, sai toisessa pyydystarkastuksessa puhtaat paperit.

Onko vastustuskyky perinnöllistä?

Kanapunkkihavaintoja tiedusteltiin myös maatiaiskanon hedelmällisyyttä ja terveyskyselyssä, joka lähetettiin säilytysohjelmassa mukana oleville kanankasvattajille joulukuussa 2011. Tähän kyselyyn saatiin yli sata vastausta, joiden mukaan kanapunkkeja oli löytynyt noin 15 %:ssa kanaloista.

Ovatko maatiaiskanat vastustuskykyisempiä kanapunkille kuin tuotantominaisuuksien perusteella jalostetut munantuotantohybridit? Kanat ovat vuosisatojen aikana joutuneet sopeutumaan mitä erilaisimpiin olosuhteisiin, joten voi olla, että myös kanapunkkeja vastaan on aikojen saatossa kehittynyt luontaista vastustuskykyä, joka tehostuneen jalostuksen myötä on voinut heikentyä.

Ugrilampaat

Teksti ja kuva:
Juha Kantanen

Pitkä juna odottaa junanlähetäjän lipunheilautusta Kazanin asemalla Moskovon keskustassa. Siihen on vielä tovi aikaa. Olemme sulloneet Mishan kanssa reput hytti numero 11:n hyllyille. Saattojoukkue hymyilee jo asemalaiturilla.

Olen aiemmin reissannut farmariladalla Vienen Karjalassa, Vepsässä ja Aunuksessa Lönnrotin hengessä keräämässä verinäytteitä perimän tutkimiseksi harmaista, musta-valkeista ja sarvipäisistä lampaista, joille huivipäiset babushkat syöttävät kerppuja talvisaikaan. Kävin minä tupolevin koneella Komissakin nautta- ja lammasnäytteitä keräämässä, mutta nyt matka suuntautuu uusille ugrilaisseuduille: Udmurtiaan, Marintasavaltaan ja Mordvan ersäläisalueelle. Voisiko meidät liittää toisiimme muukin kuin 200-300 yhteistä sanaa, ö-kirjain ja sijamuodot?

Juna pysähtyy ensimmäisen kerran: on matkattu reilu tunti kohti Udmurtian pääkaupunkia Iževskiä. Jäljellä on vielä 16 tuntia junassa. Vekovkan asemalaiturin kansoittaa P(K)-sektorin yrittäjät, jotka kaup-

paavat matkaajille kristallia, teekalus-toja, valtavia keraamisia maljakoita, vodkaa, suolakalaa, täytettyä kettua ja pyytä. Matka jatkuu. Junan ikkunasta näkyy leveitä jokia, neuvostoaikaisia lähiöitä, koristeellisia puutaloja ja satteen pehmittämiä kylänraitteja.

Iževskissä odottaa Konstantin Zamyatin. Konsta on vähemmistökansojen oikeuksiin perehtynyt oikeustieteilijä, joka auttaa meitä löytämään sopivat udmurttilampaat. Niitä löytyy Konstan babushkan kylästä, harmaiden hirsitalojen ja umpipihojen Nižnja Malaja Saljasta, jonne pääsemme Konstan isän volgalla.

On Juhan päivä – den' Ivana. Vettä vihmoo. Hanhiemo poikueineen kylpee tiessä ja me työnnämme volga, ettei auto juuttuisi liejuun. Odotamme paimenen tulevan lehmien, vuo-hien ja lampaiden kera laidunpäivän päätteeksi kylään. Sitten keräisimme verinäytteet ennen kuin tulee pimeä. Kylän lehmät ovat venäläistä kholmogorrotua; niistä on jo näytteet rodun syntysijoilta Arkangelista, mutta nyt keskityn pelkästään lampaisiin. Odot-

taessamme lampaita Konstan babushka kattaa pöytänsä keittoa, paistettuja ahvenia, pirožkeja. Hän tarjoaa meille pontikkahuikat.

Kun näytteet on kerätty Udmurtiassa, matkaamme 14 tuntia linja-autossa Iževskistä Mari El:n pääkaupunkiin Joškar-Olaan ja sieltä Volga-joen rannalle. Marilaisessa kylässä suomalaisuus on kovaa valuuttaa, minua halataan ja Lasse Virenin juoksut ja talvisota tunnetaan. Marilaisilla on voimakas kansallinen identiteetti.

Ugrilammasturneen loppuetappi on Mordvassa, jossa kuulen tutun intonaation ilman, että ymmärrän puhutusta ersän kielestä mitään. Sieltä matkaamme junalla takaisin Moskovaan. Kaksiviikkoinen ugrikerros on ohi. Sen tulokset on tiivistetty teieteellisissä artikkeleissa, suomalais-ugrilaisuutta edistävässä lehdessä ja hiljaisena tietona. Paremmalla venäjän kielen osaamisella meille suomalaisille avautuu rikas ja kiinnostava ugrisukulaisten yhteisö.

Kyllä Venäjä on mahtava ja ehtymätön tutkimusideoiden lähde.

Minä - maatiainen

Minä - maatiainen on Eläin-geenivarat -lehden juttusarja, joka käsittelee maatiaiseläinpersoonia ja -kasvattajia. Koko maatiaisten säilytys perustuu yksittäisiin eläimiin, joista jokainen on omanlaisensa ja joista jokaista tarvitaan alkuperäisrotujen vaalimiseksi.

Sisukas Alma

Iloiset varsavuodet

Pihan Alma syntyi 2005 Kontiolahdella. Sen emä oli työhevosekanta-kirjassa oleva Ritukka. Ritukka toimi sekä tukinajossa että lasten ratsuna, muistelee sen omistaja **Tiina Kuosmanen**.

Alma kasvoi hevoslaumassa kolmivuotiaaksi Pihämäen perhekodin tallissa. Varsasta pitäen se tottui ihmisten hyörinään ympärillään. **Janne Kuosmanen** opetti Alman ajolle.

Alma koulussa

Työnohjaaja **Matti Ahola** etsi hyväskuista tammaa Kouvolan Seudun Ammattiopiston luonnonvara-linjalle opetushevoseksi. Alman isä on juoksijaori Kihin Hiski ja emänisä Karski.

Kaupat lyötiin kättäpäälle ja Alma matkusti Anjalankoskelle. Ensimmäisen kouluvuoden aikana se osallistui kevyisiin töihin ja sai perusopetusta

ratsuna. Nelivuotikesän tamma lo-maili laitumella. Syksyllä Alma olikin hyvässä kunnossa aloittamaan valmennuksen työhevosekanta-kirjasta varten. Hyvää treenausta oli puunajo. Alma opetteli myös työskentelemään parihevosena toisen kihinhiskiläisen tammän kanssa. Luottavaisena ja rauhallisena Alma sopeutui hyvin koulu-tilan opetushevoseksi.

Kympin työhevonen

Kantakirjaus tapahtui kesällä 2010 Harjun oppimiskeskuksessa perinteisellä vetokokeella, joka on myös hevosen luonnetesti.

Tuomari, hevosjalostusagronomi **Eero Perttunen** seurasi ihailen, kun nuori tamma veti kantakirjauksen vaadittavat viisi porrasta huippu-rauhallisesti. Sitä ei tarvinnut kertaakaan käskää eikä kieltää. Matilla oli tavoitteena kahdeksan porrasta, jotka

oikeuttivat II-palkintoon työhevosekanta-kirjassa.

Perttunen innosti, että kokeillaan loppuun saakka, kun ei näytä olevan ongelmia. Alma veti kymmenen porrasta onnistuneesti ja palkittiin ensimmäisellä palkinnolla saaden vetotyylisestä täyden 10. Pihan Alma oli vuoden 2010 paras kantakirjatamma.

Alma astutettiin samana kesänä. Hyvä tammalinja toivottavasti jatkuu sen kesällä 2011 syntyneessä tyttäressä Alman Helmessä. Isänä on vahvajalkainen juoksijaori Tuiskis.

Tulevana kesänä Pihan Alma nähdään työhevosekilpailuissa. Tavoitteena on osallistua mestaruuskisoihin Jyväskylässä. Odotettavissa on jämerää jännitystä, kun sisukas Alma haastaa Suomen työhevoseparhaimmiston.

Teksti ja kuva: Kirsti Hassinen

Maataiskanan säilytysohjelman kesäseminaari 2012

Paikka: Vekkilän museotila, Kirjurintie 2, 31300 Tammela

Aika: lauantai 30.6.2012 alkaen kello 11

Seminaarin aluksi maaseutuyrittäjä **Kristiina Liinaharja** esittelee museotilaa. Professori **Juha Kantanen** ja suunnittelija **Tiina Tuovinen** kertovat maataiskanan säilytysohjelman kuulumisista sekä erikoistutkija **Miika Tapio** uudesta maataiskanojen alkuperää ja sukulaisuuksia käsittelevästä tutkimuksesta. Lounaan jälkeen paneudumme mieltä askarruttaviin kysymyksiin ryhmätyöskentelyn merkeissä. Virallisen ohjelman jälkeen on rantasauuna lämpimänä.

Seminaari on maksuton.

Vekkilän museotila sijaitsee Tammelan kirkonkylän

tuntumassa, 1,3 km Forssantietä Portaaseen päin, oikealle

Vekkiläntielle 200 m, oikealle Kirjurintielle.

Ilmoittautumiset 18.6.2012 mennessä sähköpostilla mervi.honkatukia@mtt.fi tai puhelimitse (029) 5317226.

Vekkilän museotilalla on mahdollisuus yöpyä (Kristiina Liinaharja, 040-590 7826, krisse.titiuu@surffi.net). Muita paikallisia majoitusiltoja tarjoavat mm. **Kultakukkura** (Bed & Coffee, www.kultakukkura.fi/), **Venesillan leirintäalue** (www.venesillanleirintaalue.fi) ja **HAMK Mustiala** (Matkailupalvelut/Mustiala).